

علی‌رغم رشد روابط اقتصادی هنوزراه زیادی تا روابط راهبردی وجود دارد

سهم اوراسیا از صادرات ایران؛ فقط ۴ درصد

پانته رحیمی
خبرنگار گروه اقتصاد

روز چهارشنبه ۱۹ آذرماه مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور کشورمان به همراه صد نفر از تجار ایرانی با استقبال رسمی قاسم ژومارت توقایف، رئیس‌جمهور قزاقستان وارد این کشور شد. در این دیدارها ۱۴ سند و تفاهم‌نامه همکاری در زمینه‌های حمل‌ونقل، ترانزیت و لجستیک، مبادلات فرهنگی، معاهدت حقوقی، بهداشت و درمان، تعاملات دیپلماتیک و رسانه‌ای بین دو کشور امضا شده است. در این دیدار توقایف، رئیس‌جمهور قزاقستان اعلام کرد که کشورش آماده تأمین کالا به ایران به ارزش حداقل ۲۰۰ میلیون دلار است، رقمی که معادل ۸ برابر رقم فعلی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد قزاقستان فرصت‌های بی‌ظنیری برای همکاری دو کشور در حوزه‌های اقتصادی دارد. این موضوع در سال‌های اخیر با عضویت رسمی ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و حذف تعرفه‌های وارداتی بین ایران و این اتحادیه از اردیبهشت سال جاری همراه شده و می‌تواند به طور قابل‌توجهی تجارت بین کشورمان و اعضای اتحادیه اوراسیا را تقویت کند. اما موضوع مهم‌تر، ظرفیت‌های بی‌ظنیر قزاقستان در حوزه‌های اقتصادی برای ایران است که ازجمله آن‌ها می‌توان به ظرفیت واردات بخشی از نهاده‌های دامی از این کشور، کشت فراسرزمینی در این کشور برای تأمین نهاده‌های دامی و اقلام کشاورزی و صدور خدمات فنی و مهندسی و... اشاره کرد.

جهش ۲٫۷ برابری صادرات ایران در ۷ سال

تجارت ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا طی هشت سال گذشته تصویری از رشد تدریجی، نوسان‌های مقطعی و تغییر توازن تجاری را پیش چشم می‌گذارد. مرور این دوره نشان می‌دهد روابط بازرگانی ایران و اوراسیا نه‌تنها گسترش یافته، بلکه در سال‌های اخیر به نقطه‌ای رسیده که صادرات ایران توانسته از واردات پیشی بگیرد؛ موضوعی که در سابقه این همکاری‌ها کمتر دیده می‌شد. در سال‌های ابتدایی، یعنی ۸ ماهه ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۹، حجم تجارت بیشتر تحت‌تأثیر محدودیت‌های بین‌المللی و شرایط اقتصادی داخلی قرار داشت. واردات در این دوره از ۹۷۳ میلیون دلار به ۷۶۸ میلیون دلار کاهش یافت و صادرات نیز با وجود رشد ملایم، هنوز فاصله قابل‌توجهی با واردات داشت و از ۳۹۲ به ۴۹۹ میلیون دلار رسید. این وضعیت نشان می‌داد این اتحادیه ترسیم می‌کند؛ آفقی‌هایی که در سال‌های آتی می‌تواند نقش مهم‌تری در تجارت خارجی کشور ایفا کند.

اما از سال ۱۴۰۰ به بعد مسیر تجارت تغییر کرد. رشد صادرات ایران آغاز شد و در همین سال از مرز ۷۵۰ میلیون دلار عبور کرد؛ رقمی که نسبت به سال‌های قبل جهشی قابل‌توجه محسوب می‌شد. در این سال واردات نیز به بیش از یک میلیون تن رسید و نشان داد که تعاملات اقتصادی دو طرف وارد مرحله پرتحرک‌تری شده است. روند صعودی صادرات در سال‌های بعد ادامه یافت. در ۸ ماهه ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲، صادرات ایران با عبور از مرزهای ۸۹۶ میلیون دلار و یک میلیارد دلار به تدریج به واردات نزدیک شد. این اتفاق حامل یک پیام روشن بود، فاصله میان صادرات و واردات پاشتاب کم‌سابقه‌ای در حال کم شدن بود و ساختار تجاری ایران داشت در این بازار تقویت می‌شد. سرانجام در سال ۱۴۰۳، صادرات ایران توانست به رکورد یک میلیارد و ۳۱۵ میلیون دلار برسد و فاصله خود را با واردات به کمترین

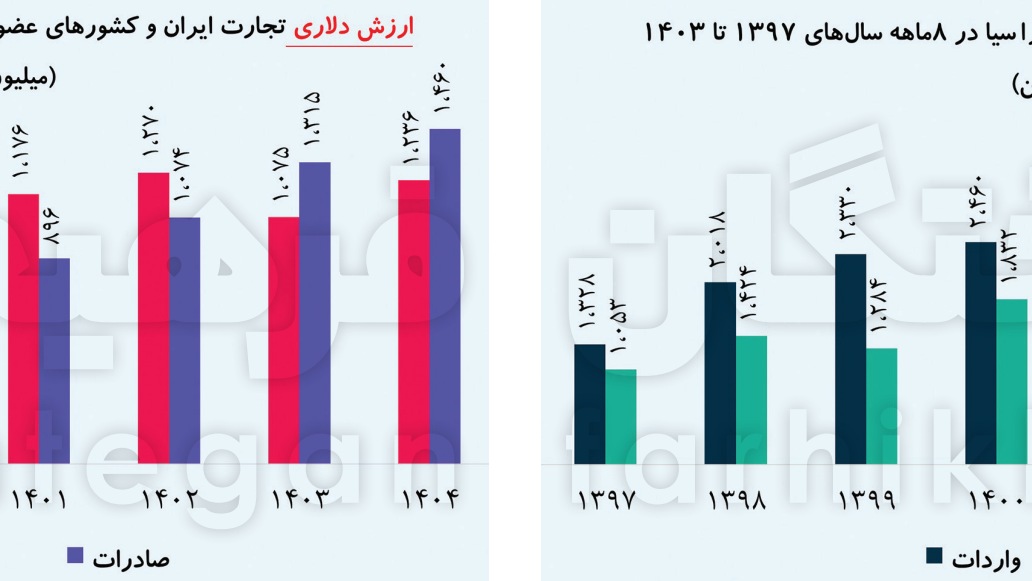

حد در شش سال گذشته برساند؛ اما نقطه اوج این سیر صعودی در سال ۱۴۰۴ رقم خورد، سالی که در آن صادرات ایران با جهشی کم‌نظیر به یک میلیارد و ۴۶۰ میلیون دلار رسید. این تغییر توازن، نشانه‌ای روشن از افزایش حضور و قدرت رقابتی کالاهای ایرانی در بازار کشورهای عضو اوراسیاست. به‌طور کلی، بررسی دوره هشت‌ساله ارزش تجارت ایران و کشورهای عضو اوراسیا نشان می‌دهد که تجارت ایران و اوراسیا از یک الگوی واردات‌محور در اوایل دوره، به سمت توازن و سپس مزاد تجاری حرکت کرده است. رشد محسوس صادرات، هم‌راستا با سیاست‌های توسعه بازارهای منطقه‌ای و همکاری‌های تجاری جدید، آف‌های تازه‌ای از همکاری اقتصادی میان ایران و اعضای این اتحادیه ترسیم می‌کند؛ آفقی‌هایی که در سال‌های آتی می‌تواند نقش مهم‌تری در تجارت خارجی کشور ایفا کند.

پیام رشد وزنی صادرات به اوراسیا

بررسی ارزش وزنی تجارت ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا طی هشت سال گذشته تصویری روشن از گسترش مبادلات کالایی و تغییر توازن صادرات و واردات به دست می‌دهد. این داده‌ها نشان می‌دهند که اگرچه واردات در بسیاری از سال‌ها وزن بیشتری نسبت به صادرات داشته؛ اما از سال ۱۴۰۲ به بعد شرایط به‌طور بنیادی تغییر کرده و صادرات ایران شتاب بیشتری یافته است. در ابتدای دوره، یعنی ۸ ماهه سال ۱۳۹۷، وزن صادرات ایران به اوراسیا حدود یک میلیون تن بود؛ رقمی که نسبت به وزن واردات با ۱٫۴ میلیون تنی تفاوت قابل‌توجهی داشت. این اختلاف در سال ۱۳۹۸ نیز تکرار شد و اگرچه صادرات اندکی افزایش یافت، همچنان واردات با ۲ میلیون تن وزن بیشتری داشت.

اما یک تغییر مهم از سال ۱۳۹۹ خود را نشان داد. در این سال، صادرات ایران با عبور از ۱٫۳ میلیون تن روندی رو به رشد گرفت، هرچند واردات همچنان بالاتر و در محدوده ۲ میلیون تن باقی ماند. این رشد صادرات نشان داد که سبب کالایی ایران در بازار اوراسیا در حال تقویت است. در ۸ ماهه سال ۱۴۰۰، وزن تجارت وارد مرحله تازه‌ای شد. صادرات با ۱٫۸ میلیون تن رسید و فاصله خود را با واردات که ۲ میلیون تن بود کمتر کرد. همین روند در سال ۱۴۰۱ ادامه یافت و صادرات با رسیدن به ۱٫۹ میلیون تن تقریباً

رشد تولید صنعتی در آبان مثبت شد

پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی ایران به‌صورت ماهانه گزارشی با عنوان «گزارش ماهانه تولید صنعتی با استفاده از اطلاعات شرکت‌های بورسی» منتشر می‌کند. جدیدترین گزارش بازوی پژوهشی بانک مرکزی مربوط به عملکرد آبان ۱۴۰۴ شرکت‌های بورسی است. براساس این گزارش، شرکت‌های صنعتی ثبت‌شده در بازارهای بورس اوراق بهادار و فرابورس ایران حدود ۴۲ درصد از ارزش محصول کارگاه‌های بزرگ صنعتی (بالا‌تر از ۱۰۰ نفر کارکن) را در اختیار دارند. با توجه به انتشار منظم ماهانه عملکرد تولید و فروش این شرکت‌ها می‌توان با اکتای به این داده‌ها برآورد قابل‌قبولی از عملکرد بخش صنعت کشور ارائه داد و تغییرات این بخش را رصد کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شاخص مستخرج از داده‌های این شرکت‌ها هم‌راستا با شاخص تولید صنعتی کل کشور است، لذا این شاخص در زمانی که شاخص‌های رسمی کل کشور با تأخیر منتشر می‌شوند و تأثیر فصلی دارند، می‌تواند جایگزین خوبی برای آن‌ها باشد و وضعیت تغییرات ماهانه صنعت را نشان دهد. شاخص تولید صنعتی در این گزارش براساس سال پایه ۱۴۰۰ ارائه و از روش‌های مختلفی برای شاخص‌سازی و خارج کردن اثر قیمتی استفاده شده است.

براساس این گزارش، رشد شاخص تولید صنعتی که در نیمه اول سال ۱۴۰۲ روند صعودی ملایمی داشت در نیمه دوم سال روند نزولی پیدا کرد و از بالای ۶ درصد در تیر به زیر ۲ درصد در دی رسید، به‌طوری‌که رشد متوسط در نیمه اول ۱۴۰۲ بالای ۵ درصد بوده که در نیمه دوم همین سال به حدود ۳ درصد کاهش داشته است.

در نیمه اول ۱۴۰۳، متوسط رشد تولید صنعتی حدود ۱٫۶ درصد بوده و در نیمه دوم سال ۱۴۰۳ این رشد به ۰٫۸ درصد کاهش پیدا کرده است. در بهار ۱۴۰۳ رشد شاخص تولید صنعتی وارد محدوده منفی شده و به منفی ۴٫۸ درصد رسیده است. در ماه‌های تابستان روند رشد شاخص تولید صعودی بوده، ولی در نهایت رشد تابستان ۱۴۰۴ گماکان در محدوده منفی نزدیک به صفر (منفی ۰٫۶ درصد) باقی ماند. در اولین ماه پاییز رشد شاخص تولید صنعتی بعد از دو ماه رشد مثبت منفی شد و به ۲٫۱ درصد رسید؛ اما در آبان مجدداً رشد شاخص تولید مثبت شد و به ۰٫۶ درصد رسید.

رشد ۷ درصدی صنایع شیمیایی

نکات مهمی که از بررسی آمار رشد صنایع در این ماه استخراج می‌شود، عبارتند از: رشد شاخص تولید صنعت فلزات اساسی بعد از سه ماه رشد متوالی مثبت در آبان به منفی ۰٫۳ درصد رسید. در این ماه، تولید محصولات کاتد مس، فولاد نورد سردگرم نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش و فولاد اسفنجی، بلم، بیلت و اسلب فولادی افزایش داشته است. شاخص تولید صنایع شیمیایی بعد از پنج ماه رشد منفی در آبان رشد مثبت ۷٫۳ درصدی را ثبت کرده است که در ۱۱ ماه اخیر بی‌سابقه بوده است. در این ماه تولید پتروشیمی‌های بزرگ نظیر، پارس، پردیس، و نوری بیش از ۲۰ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل رشد کرده بود. باوجود رشد مثبت نزدیک به صفر شاخص تولید کل در آبان در بیشتر صنایع به جز سه صنعت محصولات شیمیایی، خودروسازی و قطعات

و محصولات دارویی رشد منفی شده است. بیشترین رشد در سه‌ماهه منتهی به آبان مربوط به صنایع دارویی و خودروسازی و قطعات و کمترین رشد مربوط به ماشین‌آلات و تجهیزات بوده است.

تحلیل تغییر در موجودی انبار صنایع

بررسی تغییرات در موجودی انبار محصولات نهایی در کنار رشد تولید صنایع می‌تواند تحلیلی از تغییرات سمت عرضه و تقاضا ارائه دهد. در برهه‌های زمانی که محدودیت تقاضا و ظرفیت مازاد تولید در بخش عرضه وجود دارد روند رشد تولید و تغییرات موجودی انبار در خلاف جهت هم خواهد بود، به این معنی که تغییرات رشد تولید ریشه در تغییرات تقاضا دارد. زمانی که تکانه‌ای منفی بخش عرضه تولید و فروش را تحت‌تأثیر قرار دهد، در دوره‌های اولیه باوجوداینکه رشد تولید را کاهش می‌دهد، رشد فروش را تحت‌تأثیر قرار نمی‌دهد و همین امر باعث کاهش موجودی انبار محصولات نهایی می‌شود. از این رو زمانی که کاهش رشد تولید با کاهش موجودی انبار همراه باشد، می‌توان گفت که تکانه وارد شده از بخش عرضه است.

هم‌سویی روند رشد تولید و موجودی انبار نشان می‌دهد که در پنج‌ماه ابتدایی سال ۱۴۰۳، کاهش تولید صنعتی ریشه در تغییرات بخش تقاضا نداشته است. در ماه‌های سرد سال ۱۴۰۳ یعنی دی و بهمن هم‌زمان با کاهش موجودی انبار رشد تولید نیز منفی شد. این نکته نشان می‌دهد که کاهش تولید عامل محدودکننده‌ای از سمت عرضه مانند محدودیت برق و گاز داشته است. در سه‌ماهه

مبادله‌ای حذف شد و زمینه‌ای فراهم کرده تا ایران بتواند مسیر دستیابی به حجم تجارت ۱۰ میلیارد دلاری را هموارتر کند.

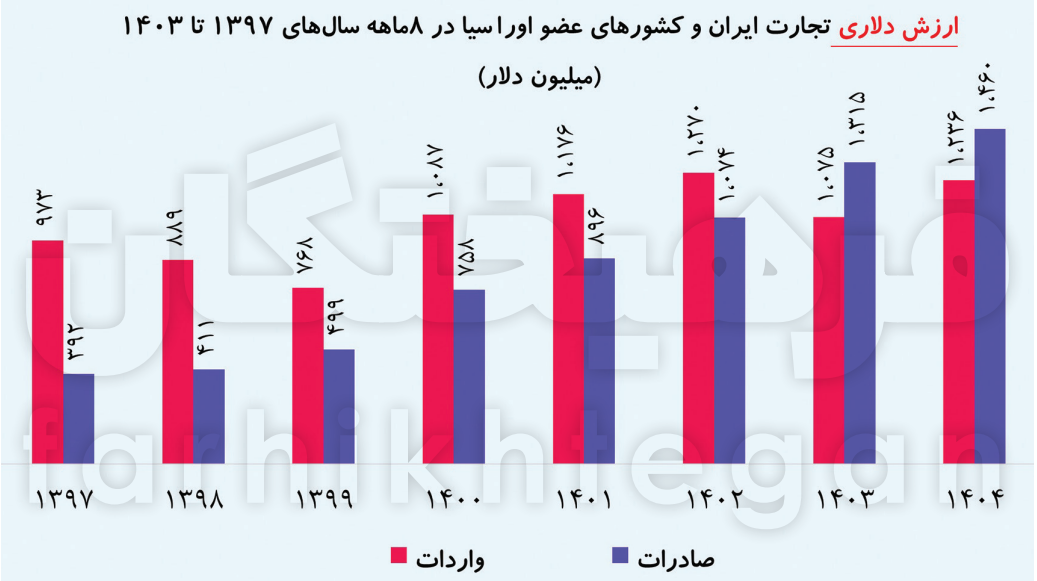
به طور رسمی این موافقتنامه اردیبهشت ۱۴۰۴ در روابط اقتصادی ایران و اوراسیا اجرایی شد. پیش از این، همکاری‌ها در قالب تجارت ترجیحی جریان داشت؛ اما توافق تجارت آزاد گامی مهم در ارتقای سطح روابط محسوب می‌شود. طبق مفاد این توافق، از ۲۵ اردیبهشت، ۸۷ درصد کالاهای مبادله‌ای میان ایران و اعضای اتحادیه با تعرفه صفر مبادله شدند. کارشناسان این اقدام را عاملی اساسی برای تسهیل صادرات، کاهش هزینه‌ها و افزایش رقابت‌پذیری محصولات ایرانی در بازارهای منطقه عنوان کرده‌اند.

۹۴ درصد واردات ایران از اوراسیا مربوط به روسیه است

نگاهی به تنوع و تمرکز واردات و صادرات ایران با اوراسیا نکته قابل‌تأملی را نشان می‌دهد. براساس این آمارها، طی ۷ ماهه امسال (جزئیات آمار ۸ ماهه به تفکیک کشورها منتشر نشده) ترکیب واردات به گونه‌ای بوده که عمده ارزش واردات با سهم ۹۴ درصدی از روسیه بوده است؛ به این ترتیب ۳ درصد واردات از بلاروس، ۲ درصد از قزاقستان و ۱ درصد باقی‌مانده نیز از قرقیزستان انجام شده است. به‌رغم آنکه داده‌های مربوط به واردات نشان می‌دهد واردات ایران در منطقه اوراسیا بر روسیه متمرکز شده است، توزیع صادرات ایران به کشورهای اوراسیا ترکیب متناسب و متنوع‌تری را تشکیل می‌دهد؛ به‌طوری‌که صادرات ۷ ماهه ابتدایی سال‌جاری (جزئیات ۸ ماهه اعلام نشده است) نشان می‌دهد ۵۴ درصد صادرات ایران در حوزه اوراسیا به روسیه، ۲۹ درصد به ارمنستان، ۱۱ درصد به قزاقستان، ۵ درصد به قرقیزستان و ۱ درصد به بلاروس بوده است.

سهم ۴ درصدی اوراسیا از صادرات ایران

براساس گزارش گمرک ایران در ۸ ماهه امسال حدود ۱۰۵ میلیون و ۲۳۱ هزار تن انواع کالا به ارزش ۳۶ میلیارد و ۹۹۷ میلیون دلار به کشورهای مختلف صادر شده که نسبت به مدت مشابه سال قبل به لحاظ وزن ۱٫۲ درصد افزایش و از نظر ارزش ۳٫۵ درصد کاهش داشته است. همچنین بر اساس این گزارش طی ۸ ماهه سال جاری مقدار ۲۵ میلیون و ۸۲۳ هزار تن کالا به ارزش ۳۹ میلیارد و ۵۴۰ میلیون دلار وارد کشور شده که نسبت به مدت مشابه سال قبل به لحاظ وزن ۳ درصد افزایش و از نظر ارزش ۱۴٫۳ درصد کاهش یافته است. همچنین گزارش‌ها نشان می‌دهد مجموع صادرات ایران به پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا شامل ارمنستان، بلاروس، فدراسیون روسیه، قرقیزستان و قزاقستان از ابتدای سال تا پایان آبان امسال به سه میلیون و ۸۸۸ هزار تن و ارزش یک میلیارد و ۴۶۰ میلیون دلار رسیده که در مقایسه با مدت مشابه سال گذشته به ترتیب ۱۰ درصد در وزن و ۱۱ درصد در ارزش افزایش نشان می‌دهد. طی این مدت، واردات ایران از کشورهای اوراسیا نیز یک میلیون و ۸۴۰ هزار تن به ارزش یک میلیارد و ۱۳۶ میلیون دلار بوده که به‌لحاظ ارزش رشد ۱۵ درصدی و به‌لحاظ وزنی نیز رشد ۲۷ درصدی داشته است. این آمارها نشان می‌دهد صادرات به اوراسیا طی ۸ ماهه امسال سهم حدود ۴ درصدی از صادرات ایران داشته و واردات از کشورهای عضو اوراسیا نیز به‌لحاظ ارزش دلاری سهم ۳ درصدی و به‌لحاظ ارزش وزنی سهم ۷ درصدی دارد.

و محصولات دارویی رشد منفی شده است. بیشترین رشد در سه‌ماهه منتهی به آبان مربوط به صنایع دارویی و خودروسازی و قطعات و کمترین رشد مربوط به ماشین‌آلات و تجهیزات بوده است.

و محصولات دارویی رشد منفی شده است. بیشترین رشد در سه‌ماهه منتهی به آبان مربوط به صنایع دارویی و خودروسازی و قطعات و کمترین رشد مربوط به ماشین‌آلات و تجهیزات بوده است.

ابتدایی سال ۱۴۰۴ به‌رغم رشد منفی تولید، تغییرات موجودی انبار در صنایع منفی شده است. در تابستان نیز رشد منفی تولید با کاهش در موجودی انبار همراه بوده است که از کاهش تولید به دلیل عوامل محدودکننده بخش عرضه در این فصل نشان دارد. در سه‌ماهه منتهی به آبان نیز مشابه تابستان هم رشد تولید منفی بوده و هم موجودی انبار کاهش داشته است. وضعیت صنایع را براساس علامت مثبت یا منفی بودن شاخص رشد تولید سه‌ماهه و تغییر افزایش یا کاهش موجودی انبار محصول نهایی در سه‌ماهه منتهی به آبان به گروه‌های زیر می‌توان تقسیم کرد.

– رشد مثبت تولید – کاهش موجودی انبار در فلزات اساسی: افزایش فروش در این گروه از صنایع در دوره‌های اخیر بالا بوده و افزایش تولید نیز نتوانسته است تمام این افزایش فروش را پوشش دهد و همین امر به کاهش موجودی انبار محصول نهایی منجر شده است.

– رشد منفی تولید – افزایش موجودی انبار در صنایع شیمیایی: کاهش تقاضا و فروش در این گروه به‌گونه‌ای بوده است که با کاهش محقق‌شده در رشد تولید نیز آثار سرریز آن به شکل افزایش موجودی انبار محصول نهایی خود را نشان داده است. تغییرات موجودی انبار در سه‌ماهه منتهی به آبان ۱۴۰۴ در صنایع خودروسازی و ساخت قطعات، دارویی، محصولات غذایی (افزایش تولید و کاهش موجودی انبار) و کانی‌های غیرفلزی کاهش تولید و افزایش موجودی انبار کمتر از ۱ درصد بود و می‌توان آن را به منزله عدم تغییر در نظر گرفت.